

Natuur en landschap in Vlaanderen: een weg vooruit met de Schelde in het midden.

Scheldedag 29 juni 2008

Geachte prominenten, genodigden, vrienden,

Dank u om hier op de eerste zondagmorgen van de zomervakantie aanwezig te zijn op de opening van de Scheldedag. Bij die dank wil ik ook onmiddellijk de 10en vrijwilligers betrekken die momenteel te velde de uitgebreide fietsactiviteiten in goede banen leiden.

De Schelde staat vandaag in de kijker: de kansen die hier in het kader van Sigma ontstaan voor grote natuur door de geplande natuurinrichtingen, de mogelijkheden die dat biedt voor de recreatieve sector en de aantrekkelijkheid van leven en wonen in de steden en gemeenten langs de Schelde. Dat alles moet daarbij worden gekaderd in de economische ontwikkeling van de regio, niet in het minst de Antwerpse haven en de veiligheidsproblematiek.

De ambities voor natuur in het Scheldeestuarium zijn niet min. Graag zoom ik dan ook vanuit een breder perspectief van belangen in op die kansen voor natuur langs de Schelde.

De oplopende voedselprijzen, de opwarming van het klimaat en het verlies aan biodiversiteit in de wereld komen momenteel dagelijks in het nieuws. Toegeven aan een gevoel van onmacht is daarbij niet zo moeilijk: niet alleen vereist het oplossen van deze problemen een nog nooit in de geschiedenis van de mensheid nog nooit vertoonde grootschaligheid van internationale samenwerking maar het oplossen van de crisis in het ene gebied lijkt slechts te kunnen door van de problemen in het andere te versterken. Het met de stijgende welvaart stijgende vleesverbruik in landen als China en India leidt tot een grotere CO₂ uitstoot door de landbouw en het ontginnen van oerwouden. Pogingen om de klimaatcrisis te bedwingen met niet van fossiele brandstoffen afkomstige energie leidt tot het afdammen van rivieren en het verlies van ecosystemen en daarnaast tot hogere voedselprijzen door de verhoogde vraag naar granen voor bio-energie. Het behoud van biodiversiteit in natuurgebieden die voor ruimte concurreren met voedsel- en energieproductie lijkt in de debatten door sommigen als een luxe te worden beschouwd die we ons niet meer kunnen permitteren.

Toch zijn natuurlijke ecosystemen en de biodiversiteit die ze bevatten van een immens economisch belang; alleen is de waarde ervan moeilijker te meten dan olie- of de graanprijzen. Wetenschappers, in Vlaanderen onder meer professor Meire van de Universiteit van Antwerpen, zijn momenteel dan ook druk aan het werk met modellen om de waarde van de diensten die ecosystemen leveren te kwantificeren en dat op verschillende niveaus. Daarbij worden alle voordelen van producten en functies die deze systemen leveren in rekening gebracht en ingedeeld in de verschillende categorieën: van ondersteunende diensten zoals zuurstof productie over het

leveren van voedsel, brandstof, hout, water en genetisch materiaal, regulerende diensten zoals klimaatregulatie, controle van erosie en waterzuivering tot culturele diensten zoals spirituele waarden en recreatie.

Lijken dit soms wat abstracte modellen dan wordt het in de praktijk soms pijnlijk scherp duidelijk: Jurgen Tack van het INBO gaf recent als voorbeeld dat in Maleisië sommige fruitsoorten nu manueel met een borsteltje worden bevrucht bij gebrek aan wilde bijen en een andere studie berekende wat het zou kosten in Ierland als de regenwormen hun goed werk van koeienvlaaien in de bodem te recycleren niet meer zouden uitvoeren.

Ik wil vandaag toch één economische dienst beklemtonen die natuurgebieden en biodiversiteit leveren en die ook voor de Schelde van toepassing is: ze laten ons toe iets te beleven:

- in de economie neemt het belang van beleven steeds meer toe een steeds grotere plaats in dan bezitten. Volgens Fons Van Dyck in zijn boek 'Het Merk Mens' evolueren we in steeds grotere mate naar een belevingseconomie. Je kan dus rustig zeggen dat natuur als ruimte om belevenissen mee te maken een essentieel deel uitmaakt van de economische infrastructuur van een streek.
- meer specifiek zitten overal ook specifiek natuurgerichte ervaringen in de lift. In de VS zijn er volgens de US Fish and Wildlife Service momenteel 71 miljoen 'wildlife watching participants' waaronder (natuurfotografen, reizende vogelkijkers en stay-at-homes- with bird feeders) of zowat 30 % van de volwassen bevolking;
- algemeen wordt de maatschappelijke vraag naar de kwaliteit van de leefomgeving steeds groter. Een bevraging van het kiespubliek door de Corelio kranten naar aanleiding van de laatste gemeenteraadsverkiezingen gaven vrijwel systematisch aan dat de kwaliteit van de leefomgeving zeer hoog, zoniet het hoogst scoorde als thema voor gemeentelijk beleid (Maar dat was niet het thema waarin het gemeentelijk beleid steeds uitblonk). Steeds meer wetenschappelijk onderzoek toont aan dat mensen natuur ook werkelijk nodig hebben voor hun gezondheid.

Ook in Vlaanderen zullen we dan ook een duurzame weg moeten vinden om te voorzien in ons voedsel- en energiebehoeften en daarbij biodiversiteit en natuurlijke systemen zoveel mogelijk in stand te houden en te versterken. We zijn dat goed rentmeesterschap ook verplicht aan de generaties die na ons komen: we willen, om het met de termen van de beurs te zeggen, toch niet de geschiedenis ingaan als de generaties die zich rijkelijk dividenden hebben uitgekeerd niet uit de duurzame opbrengst maar uit het kapitaal zelf van deze planeet.

Vlaanderen kan internationaal ook niet meer ontsnappen aan de biodiversiteitsuitdagingen onder het mom dat 'we dicht bevolkt en geïndustrialiseerd zijn': dat zijn andere regio's ook in steeds grotere mate. Ook dat de vergroening van de economie banen zal kosten is geen argument, wel integendeel, die verduurzaming wordt een bron van enorme technologische innovaties.

Als natuurbeweging zijn we zoals alle verantwoordelijke partners zoekend in deze materies; met wat verbeelding (en die hebben we nodig) zou een weg vooruit er als volgt kunnen uitzien:

De huidige voedselcrisis is in grote mate te wijten aan veranderingen in de vraag: geleidelijk veranderende consumptiepatronen in China en India, een plotse stijging van de vraag door de biobrandstof-programmas in Europa en VS en daar bovenop speculatie en paniekmaatregelen. We moeten zeer zeker een performante landbouw in Vlaanderen behouden maar we kunnen ons vinden in de analyse die enkele weken in 'The Economist' werd gemaakt dat een groot deel van het verhoogde voedselaanbod best komt van de 450 miljoen kleine landbouwbedrijven in de ontwikkelende landen. Er zijn drie redenen waarom dat te verkiezen is. Het vermindert de armoede (drie vierde van diegenen die leven van 1\$ per dag leven op het platteland). Het milieu is er mee gebaat (de produktiviteit verhogen op reeds gebruikte landbouwgrond is milieuvriendelijker dan nieuw regenwoud aan te snijden). Tenslotte lijkt het bedrijfseconomisch eenvoudiger om de graanproduktie in Afrika op te drijven van 2 ton/ha naar 4 dan in Europa van 8 ton/ha naar 10.

Het klimaat is zonder twijfel één van de internationale uitdagingen onder meer omdat het een hefboom is die andere wereldproblemen, zoals armoede, migratie en andere versterkt. De oplossing van de klimaatcrisis lijkt te kunnen bestaan in een combinatie van maatregelen om energie te besparen en nieuwe duurzame energiebronnen (zonne-energie, wind en andere) te ontwikkelen. We zullen veel van onze processen moeten herdenken en groene technologie zal daarbij een uitermate belangrijke rol spelen. Ook bio-energie van de 2de generatie, mogelijk onder meer op basis van algen en plantenresten zal daarbij een rol moeten spelen maar de eerste generatie heeft een efficiëntie die ronduit ondermaats is.

Dat brengt ons bij biodiversiteit: hoe kan Vlaanderen best werken aan die biodiversiteit? Natuurpunt ziet daarbij schematisch 3 belangrijke werkvloeren: gebruiksnaatuur dicht bij waar je woont in een steeds stedelijker wordend Vlaanderen, een platteland met naast landbouw ook natuur en landschap en tenslotte de eigenlijke natuurgebieden.

- grote delen van Vlaanderen wordt uitdeinend sub-urbia. Het open houden van Vlaanderen blijft een absolute prioriteit. Hier moet gewerkt worden aan gebruiksnaatuur dicht bij de mensen voor allerlei functies (wandelen, sporten, vissen, volkstuinten). Het gaat hier om het vergroenen van de stad met stadsbossen, het terug openleggen van water e.a.. Dikwijls gaat

het daarbij over het combineren van functies waarbij velen winnen zoals samenwerking binnen de havens; op industrieterreinen, langs wegen.

- het platteland: landbouw heeft zeer zeker een plaats in Vlaanderen en we kunnen het over veel eens zijn. Landbouw neemt echter 47% van de ruimte in Vlaanderen in en om puur economische redenen moet die ruimte ook drager kunnen zijn andere waarden zoals een landschap dat kan beleefd worden inclusief de veldleeuwerikken en de andere soorten planten en dieren die afhankelijk zijn van dat landbouwlandschap. We zijn dan ook blij dat we deze week een overeenkomst met de BB konden publiek maken waarin de landbouw onder meer de verantwoordelijkheid opneemt voor bredere doelstellingen dan de pure primaire landbouwproductie in het landbouwgebied.
- dat brengt ons dan bij natuurgebieden en die specifiek beheerde natuurgebieden zijn uitermate belangrijk voor het behoud en de versterking van de biodiversiteit. Volgens een zeer recente studie van Birdlife is wereldwijd voor 79% van de bedreigde vogelsoorten de maatregel met de hoogste prioriteit het effectief beschermen van de individuele Important Bird Areas of netwerken ervan. Vlaanderen zal ook verder en tegen een sneller tempo moeten investeren in naar biodiversiteit beheerde natuurgebieden. Dat kan nu best met een bijkomende klemtoon op met mekaar verbonden, wat grotere en ruigere en deels zelfregulerende natuurgebieden die voor heel wat tot de verbeeldende sprekende, grotere soorten noodzakelijk zijn. De Schelde, maar ook andere riviervalleien van de Maas, Leie, Nete, Dijle en de Gete bieden hier kansen zeker als ook het aspect van waterbeheer in rekening wordt gebracht.

Zo zijn we dan aangekomen bij de Schelde. In de ontwikkelingsschets 2010 voor de Schelde die door de Vlaamse en Nederlandse overheid werd goedgekeurd werd gepoogd heel wat belangen te verzoenen: die van de economie (niet in het minst de toegankelijkheid en ontwikkeling van de Antwerpse haven die vele tienduizenden mensen te werk stelt), de visserij, onder meer omdat de Westerschelde een belangrijke functie vervult als paaigebied (kraambedfunctie) voor heel wat vissoorten, de veiligheid voor de bewoners achter de dijken en ook de natuurlijkheid van het Schelde-estuarium. Daar was visie en moed voor nodig van de verschillende partijen rond de onderhandelingstafel. Langs de kant van Natuurpunt wil ik Peter Symens en collega's uitdrukkelijk bedanken.

Op Vlaams niveau wordt deze visie verder uitgebouwd in het aangepaste Sigmaplan waarbij veiligheid en 'nieuwe natuur' samengaan. Daarbij gaat het langs de Schelde onder meer om de Kalkense Meersen, Vlassenbroek bij Dendermonde, Den Bunt, Grote en Kleine Wal bij Hamme, de Kruikeke-Bazel-Rupelmode polder en tegen de grens met Nederland de Hedwige-en Prosperpolder. Ook in de Durmevallei en de Netevallei (Zammelsbroek en ter hoogte van Westerlo en Heist-op-den-Berg) wordt natuurontwikkeling voorzien.

Deze nieuwe natuurgebieden bieden schitterende kansen om in het hart van Vlaanderen tot robuuste natuur te komen. Er leeft nog te veel het idee dat 'ruige natuur' in Vlaanderen niet kan. Inderdaad zal het in Vlaanderen meestal zo zijn dat je bij natuurbeleving het zicht op 'de skyline van Blankenberge' en in de toekomst in vele gevallen windmolens moet incalculeren maar ruige natuur kan soms verbazend goed samengaan met menselijke activiteiten: de havenpiëren aan de Amerikaanse westkust zitten volgestouwd met zeeleeuwen, in Florida broeden visarenden op verlichtingspalen langs de autowegen en in de Odervallei, op enkele tientallen km van Berlijn, gaan belangrijke populaties van zeearenden en kraanvogels samen met een drukke menselijke activiteit.

Die wat ruigere natuur komt trouwens ook steeds dichterbij. Gelijkaardig grootschalig natuurherstel gebeurt nu langs de Rijn, de Maas en de Loire. In de Oostvaardersplassen in Nederland broeden nu zeearenden en in de Nederlandse delta wordt ruimte gemaakt voor grote natuur in de Biesbosch, het eiland Tiengemeten en het Markiezaatmeer.

Als we het goed doen kunnen we dus langs het Scheldeestuarium in de toekomst genieten van natuur met een enorme belevingswaarde. Een fietssafari van enkele dagen langs de Schelde zou binnen een tiental jaren ongeveer het volgende kunnen opleveren: kluten en plevieren in het Zwin dat terug een actieve zeeslenk is geworden, slechtvalk en kolonies grote sterns op de Hoge Platen bij Breskens, zeehonden op de platen bij Kruingen, tienduizenden watervogels bij Saeftinghe, lepelaars fouragerend langs de Schelde bij Antwerpen, roerdompen en grote zilverreigers in de moerassen van Kruikeke, bevers in Vlassenbroek bij Dendermonde en grutto's en kwartelkoningen in de natte Kalkense Meersen.

Belangrijk is ook dat grote natuurgebieden ook geweldige hefboomen zijn voor soorten: de aantallen rietgorzen, blauwborsten, baardmannen die in Saeftinghe broeden komen overeen met vele procenten van de Vlaamse populatie. Vele soorten dieren en planten hebben trouwens de robuuste internationale netwerken nodig die in het kader van het Europese Natura2000 programma in ontwikkeling zijn.

Kunnen we ons dit economisch niet veroorloven? Wel integendeel:

- de natuur die zo langs de Schelde wordt aangemaakt zal een hoge belevingswaarde hebben met grote mogelijkheden voor de recreatieve sector van Knokke over Antwerpen naar Gent.
- bovendien kunnen deze natuurgebieden voor de regio's die wat verder van de grote steden Antwerpen en Gent liggen belangrijk zijn voor de economische leefbaarheid ervan: ze bieden kansen om gezinnen, die er een langer woon-werkverkeer voor over hebben, en bruggepensioneerden aan te trekken; die hebben heel wat lokale diensten nodig hebben en ervoor zorgen dat deze regio's economisch een nieuwe impuls krijgen.
- in het buitenland leidden dergelijke natuurgebieden ook tot de ontwikkeling van allerlei streekprodukten, van de promotie van lokale schapenrassen tot plannen over zeekraal-teelt langs de Westerschelde.

Florida gaf zichzelf deze week een cadeau en kocht de Everglades terug. Laten we in Vlaanderen van het Scheldeestuarium eenzelfde bron van natuurbelevissen maken. Dank aan al diegenen die ons zo ver hebben gebracht en we kijken met Natuurpunt uit naar de samenwerking met de Vlaamse overheid, de provincies, gemeentes, W&Z, ANB, de recreatieve sector en sponsors om dit te realiseren.

Lieven De Schamphelaere
Voorzitter Natuurpunt Beheer